Vpletel bom belo vijolico. Antologija helenističnega epigrama. Prevedla, opombe in spremno študijo napisala Jelena Isak Kres. Knjižna zbirka Poezije/KUD Logos 13. Ljubljana: KUD Logos, 2009. [189 strani.]

Že ko odpremo antologijo *Vpletel bom belo vijolico*, v kateri mag. Jelena Isak Kres predstavlja 124 epigramov štiriintridesetih abecedno razvrščenih avtorjev iz helenističnega obdobja grške književnosti, opazimo, da se uvršča med študioznejše izdaje v Logosovi zbirki Poezije, kar se za gradivo iz časa aleksandrijskih filologov tudi spodobi. Poleg tradicionalne spremne študije na koncu – v tem primeru je naslovljena »Helenistični literarni epigram« in dokaj izčrpna, saj se razteza od 153. do 184. strani – smo namreč deležni tudi razmeroma dolgega »Predgovora« na samem začetku (11–16) in izčrpnih opomb s tekstnokritičnimi variantami in konjekturami vred; tu je treba pohvaliti uredniško politiko, ki je tradicionalne Logosove končne opombe nadomestila s sprotnimi,

mного prikladnejšimi za bogato komentirano besedilo.

Medtem ko se spremna študija pogloblja v literarnozgodovinske probleme in domneve, ki jih odpira epigramatična zvrst, in je v tem smislu nekoliko zahtevnejše branje, ponuja »Predgovor« stvaren očrt osnovnih podatkov o tej zvrsti (njene razvoja, značilnosti, zgodovine starejših antologij), ki je primeren tudi za povsem laičnega bralca. Nič manj pozornosti pa ne posveti večni aporiji klasične filologije – slovenjenju grških imen, iz česar lahko že pred branjem samih prevodov zaslu-timo, da se je prevajalka lotila svojega dela z veliko skrbnostjo. Njena odločitev, da bo v glavnem ohranjala izvirni grški naglas, se pri besedilih, ki nikoli niso šla skozi medij latinščine, vsekakor zdi smiselna in utemeljena.

Večplastni naslov *Vpletel bom belo vijolico*, ki ga lahko razumemo tudi kot metaforični opis zlaganja, »spletanja« različnih drobnejših pesmi v celoto (v slogu »Poet tvoj nov Slovincem venec vije«), ni nastal posebej za slovensko antologijo helenističnih epigramov, čeprav se ji zdi pisan na kožo. Gre za začetek epigrama, ki v *Grški antologiji* (*Anthologia Graeca* – AG), znani tudi kot *Palatinska antologija*, nosi oznako 5.147, njegov avtor pa je Meleager iz Gadar v današnji Jordaniji, ki je v 1. stoletju pr. Kr. sestavil zbirko svojih ter tujih epigramov z naslovom *Venec* oz. *Stéphanos* – najstarejšo znano antologijo grškega epigrama, ki je bila eden od treh glavnih virov za orjaško *Grško antologijo*. Ker pesem AG

5.147 tako z motiviko kot s prevodom osvetljuje nekatere glavne značilnosti helenističnega epigrama in njegovega prevajanja pod roko Jeleno Isak Kres, jo lahko navedemo v izvirniku in prevodu: Πλέξω λευκόιον, πλέξω δ' ἀπαλὴν ἄμα μύρτοις / νάρκισσον, πλέξω καὶ τὰ γελῶντα κρίνα, / πλέξω καὶ κρόκον ἡδύν· ἐπιπλέξω δ' ὑάκινθον / πορφυρέην, πλέξω καὶ φιλέραστα ῥόδα, / ὥς ἂν ἐπὶ κροτάφοις μυροβοστρύχου Ἥλιοδώρας / εὐπλόκαμον χαίτην ἀνθοβολῇ στέφανος. »Vpletel bom belo vijolico, vpletel bom nežno narciso, / vpletel bom mirto in z njo lilijo, ki se smeji, / vpletel bom ljubki žafran in pripletel škrlat hijacinte, / zraven še vrtnice, te rože zaljubljenih src; / venček bo Heliodorine lepe, opojno dišeče / kodre okoli sencā s cvetjem bogato posul.« (95)

Ta epigram je v mnogočem značilen predstavnik svoje zvrsti. Po obsegu je droben (šestvrstičen), spisan pa v elegičnem distihu, najpogostejši epigramatični metrični obliki. V naštevanju cvetlic, zvečine opremljenih z ukrasnimi pridevki, se kaže značilni helenistični »razmah katalogiziranja« (»Helenistični epigram« 180), sicer nakazan že v najstarejši grški poeziji. In naposled je tu še možnost večpomenskosti, intelektualna draž, ki so jo stari morda doživljali intenzivneje kot današnji bralci (prim. »Helenistični epigram« 184): če je Meleager v uvodni pesmi k *Vencu* (AG 4.1) povezoval pesnike iz svojega »cvetobera« s cveticami in drugimi rastlinami, se je bralec skoraj zagotovo moral spomniti na to in dopustiti možnost, da utegnejo biti cvetli-

ce iz gornjega epigrama metafore za pesmice v Heliodorino hvalo.

V prevodu pesmi AG 5.147 pa se po drugi strani pokaže nekaj temeljnih značilnosti prevajalkinega pristopa. Dosledno se je odločala za poustvarjanje izvirne metrike (pač v obliki, prirejeni zakonitostim slovenskega jezika), zato so složena v neoporečnih elegičnih distihih vsa slovenska besedila z izjemo Hegesipovega epigrama AG 6.266, kjer se daktilski heksameter tako v izvirniku kot v prevodu izmenjuje z jambskim trimetrom (v slovenščini hiperkatalektičnim). Opazna je skrb za pomenke odtenke – ponovitve in variacije; kjer zapiše avtor πλέξω, tudi prevajalka ponavlja glagol »vpletel bom«, edinkrat, ko se pojavi ἐπιπλέξω (v 3. vrstici), pa še sama vnese drugo, malce daljšo sestavljenko: πλέξω καὶ κρόκον ἡδύν· ἐπιπλέξω δ' ὑάκινθον / πορφυρέην; »vpletel bom ljubki žafran in pripletel škrlat hijacinte«. V prevodu omenjenega odlomka sicer ni poustvarjen izvirni verzni prestop (ὑάκινθον / πορφυρέην), pač pa je to pesniško sredstvo odslikano pri več drugih odlomkih, denimo pri 5. in 6. verzu Erikijevega nagrobnega nagrova Sofoklu (AG 7.36): ὥς ἂν τοι ῥεῖη μὲν αἰὲ γάνος Ἀτθίδι δέλτω / κηρός; »Naj ti na atiške tablice vedno priteka sijoči / vosek!« (63) V zvezi s poustvarjanjem besednorednih značilnosti izvirnika lahko opozorimo vsaj še na Pozejdipov epigram AG 5.186, kjer se pentametra tako v grščini kot v slovenščini skleneta z isto besedo: Μὴ με δόκει πιθανῶς ἀπατᾶν δακρύοισι, Φιλαινί. / Οἶδα· φιλεῖς γὰρ ὅλως οὐδένα μείζον ἐμοῦ, / τοῦτον

ὄσον παρ' ἐμοὶ κέκλισαι χρόνον· εἰ
δ' ἔτερός σε / εἶχε, φιλεῖν ἄν ἔφης
μεῖζον ἐκείνον ἐμοῦ. »Ne, Filajnis,
ne boš s prepričljivim me jokom za-
vedla, / vem, da ti od vseh mene naj-
rajši *imaš* / – dokler ob meni ležiš, a
če z drugim bila bi, bi mirno / rekla,
da njega še bolj rada kot mene *imaš*.«
(129)

Celo glede glasovnega ujemanja
lahko ugotavljamo, da se v nekaterih
– seveda ne vseh – prevodih pojavi
notranja asonanca natanko v istem
pentametrju kot v izvorniku, tako de-
nimo v sklepu Anitinega epigrama
AG 6.123: ἄγγελ' ἀνορέαν Κρητὸς
Ἐχεκράτιδα; »pričaj, kako je možat
Ehekratides Krečan«. (27) Eden zani-
mivejših primerov je Antifanov na-
pad na »gramatike«, AG 11.322, kjer
najdemo namesto običajnejše no-
tranje asonance glasovno ujemanje
med koncema dveh pentametrov: ...
πικροὶ καὶ ξηροὶ Καλλιμάχου πρόκυ-
νες, / ποιητῶν λῶβαι, παισὶ σκότος
ἀρχομένοισιν, / ἔρροϊτ', εὐφώνων
λαθροδάκναι κόριες; »... pusto, pe-
dantno gorjé, bedni Kalimaha *psi*, /
mrak ste za dečke, ki komaj začenja-
jo, smrt za poete, / proč, uši, ki nažró
vse, kar prijetno *zveni*.« (31)

Kakor so že take nadrobnosti
pomembne pri ocenjevanju priza-
devnosti, vložene v prevod, in ka-
kor natihem krepijo ali slabijo splo-
šni vtis, pa pri oceni neizogibno sto-
pi v ospredje vprašanje: kako deluje
slovensko besedilo kot celota? In v
kolikšni meri poustvari vtis, ki ga je
epigram – vsaj reprezentančni pri-
merek, kakršni so zajeti v pričujoči
izbor – napravil na antičnega bral-
ca?

Če najprej spregovori *advoca-
tus diaboli*: kot se pri metrično stro-
go zamejeni poeziji rado dogaja, tudi
v teh prevodih od časa do časa pade
ikt na kako besedo, ki je v slovenšči-
ni izrazito nepoudarjena; v že na-
vedenem epigramu AG 5.147 bi bil
tak primer »ki« v prevodu 2. vrstice:
»[V]pletel bom mirto in z njo lilijo,
ki se smeji«, ali v Alkajevem epigra-
mu AG 16.196 začetni »in« v prevodu
3. vrstice »in zasnoval tvoj obraz ves
umazan« (25); prevod tu besednore-
dno sicer povsem sledi izvorniku (καὶ
πιναρὰν ὄψιν τεκτῆναι), toda ker
slovenščina metrično dolžino nado-
mešča s poudarkom, bi bil ta – vsaj
pri »šolsko« skandirajočem branju –
na nepričakovanem mestu. Posledica
metrične sheme je tudi mestoma pri-
siljen besedni red, predvsem pri pen-
tametrih, ki so za slovenščino mno-
go manj prikladni od heksametrov.
Primer je 2. vrstica Teodoridove pe-
smice AG 6.155, kjer so klitike raztre-
sene po slogovno zelo zaznamovanih
mestih: »Iste starosti lasje so in de-
ček Krobíl, ki si strigel / štiri *jih* leta
je star pevcu Apolonu v čast.« (147)
Toliko s strani hudičevega advokata.

In kaj bi rekel *advocatus Dei*?

Kljub mestoma nenaravnemu
besednemu redu – morda pa včasih
celo zaradi njega – delujejo epigrami
v prevodu kot skrbno zgrajene struk-
turice, majhni svetovi zase ali »v mi-
krokozmično bistvo in zaokroženo
celoto skrčen[i] izbor[i] najnujnejše-
ga sporočila«, kot pravi prevajalka v
spremni besedi (177). K vtisu minuci-
oznega piljenja pripomorejo občasne
redke, pesniške besede, ki ustvarjajo
slogovno izbranost: »brežna« kleč v

Alkajevem epigramu AG 7.1 (21), »gorohodec« kot vzdevek za Pana v drugem delcu istega pesnika – AG 16.226 (25) – ali »pretanjšana« preja v Antipatrovem epigramu AG 6.174 (39), če navedemo zgolj peščico. Toda po potrebi se zrcalita v prevodih tudi neposrednost in pogovornost nekaterih izvirnikov (denimo Filodemo-vega dvogovora AG 5.46) in namer-na iluzija s pomočjo zaimkov, kot sta »takle« in »tole«, da je epigram še vedno napis, ki se nanaša na nekaj fizično prisotnega. Vsaka pesmica zase kljub kratkosti naslika plastičen prizor, ki v marsikateri z zamol-

kom ali nedorečenostjo namigne na kompleksen svet v ozadju z lastnimi zakonitostmi. Seveda bi lahko rekli, da je tak vtis v prvi vrsti zasluga avtorja in ne prevajalca, toda pri drobni zvrsti, kakršna je epigram, je manevrskega prostora tako malo, da šteje vsaka besedica. Prav prevajalski pretanjšanosti Jelene Isak Kres torej lahko pripišemo dejstvo, da napravijo izbrani helenistični epigrami na bralca podoben vtis kot kip deklice na naslovnici: košček lepote, potopljen v svoj lastni svet.

Nada Grošelj